

КООПЕРАЦІЯ БІБЛІОТЕК: ПРОБЛЕМИ І ПЕРЕВАГИ

КОЛОНКА
ГОЛОВНОГО
РЕДАКТОРА

БІБЛІОТЕКА сьогодні – поліфункціональний заклад. Вона є не тільки інформаційною, а й освітньою, культурно-просвітницькою, дозвіллевою установою, за висловом наших скандинавських колег, «гостиною міста». Ці функції притаманні всім бібліотекам, незалежно від статусу, форм власності, територіальної приналежності.

Треба зазначити, що сучасні бібліотеки опинилися в складних умовах. На їхню діяльність значно впливає інтенсивне поширення нових інформаційних і телекомунікаційних технологій, що спонукає до впровадження нових засобів накопичення й збереження документних та інформаційних ресурсів.

Разом із можливостями здійснювати серйозні якісні зміни в діяльності бібліотек, виникла гостра конкуренція з іншими інформаційними установами, через що бібліотеки мають доводити суспільству свої можливості і значущість. Але при недостатньому фінансуванні і кадрових проблемах кожній окремішій установі це важко здійснювати.

Вихід один – об'єднувати свої зусилля. Якщо проаналізувати еволюцію співробітництва бібліотек, то можна сказати, що сьогодні жодна з них не може функціонувати ізольовано. Бібліотеки можуть ефективно виконувати свої функції тільки на основі кооперації, а інтенсивний розвиток технологій останніх років дає можливість кооперації ресурсів і обслуговування у небачених масштабах. Вона може здійснюватися, зокрема, за такими напрямками: **розвиток фондів; збереження документних ресурсів; надання доступу до документних ресурсів; бібліографічне обслуговування; корпоративна каталогізація.**

Хочу зосередити вашу увагу на деяких формах кооперації з перерахованих напрямів.

Кооперація у комплектуванні фондів.

Суть її полягає у розподілі між бібліотеками відповідальності за комплектування і збереження різних видів документів. Наприклад, Російська державна бібліотека розробляє і втілює в життя концепцію розподіленого національного бібліотечного фонду держави, згідно з якою між великими бібліотеками РФ розподіляється відповідальність за повноту комплектування документів за видовими, мовними і географічними ознаками. Складовою цієї концепції є формування розподіленого національного фонду офіційних документів, у т. ч. неопублікованих. До речі, ця тема розробляється у рамках Програми загальної доступності публікацій (UAP) ІФЛА.

Суттєві зміни відбуваються і у формуванні фондів іноземних документів. У зв'язку зі збільшенням потоку і зростанням вартості цих документів, їхня кількість у бібліотеках неухильно зменшується, через

що кожна окремо взята бібліотека не в змозі забезпечити повноту комплектування цією літературою, але може здійснити це спільно з іншими. Це ще один крок у розвитку кооперації: *від одноосібної відповідальності – до повноцінного партнерства.*

Кооперація у збереженні документних ресурсів.

В усьому світі бібліотеки накопичили велику кількість документних ресурсів, збереження яких потребує значних площ, створення спеціальних умов, на що необхідні великі кошти, котрих завжди недостатньо. Цю загальну проблему можна вирішити на корпоративних засадах. Наприклад, ефективною у даному напрямі є кооперативна програма зі збереження регіональних (місцевих) газет шляхом мікрофільмування, яка охоплює всі регіони Великої Британії та Ірландії.

Є також цікавий світовий досвід створення репозитаріїв з метою вирішення проблеми розміщення малозапитуваних документів і звільнення в бібліотеках площ для активної частини фонду й нових надходжень, що, крім того, дає значну економію коштів.

Наприклад, Вашингтонський університетський бібліотечний консорціум (<http://www.wrlc.org>) має репозитарій, де зібрано маловикористовувані фонди восьми наукових бібліотек університетів. Фізичні або юридичні особи можуть користуватися фондами репозитарію протягом 8 тижнів. Через велику вартість земельної ділянки у місті репозитарій розташований на відстані 30 миль від Вашингтона, у великому ангарі площею 4 000 м², де зберігається 1 млн. прим. документів. Між стелажми, висотою 10 м, книжки транспортуються за допомогою ліфтингу (за день виконується близько 100 замовлень). Працює всього 2 особи (див. фото на с. 5).

У Російській Федерації передбачається будівництво репозитаріїв у 7 федеральних округах. Підраховано, що це буде дешевше, ніж витратити значні кошти на будівництво книгосховищ окремих бібліотек [5].

В Україні кооперація в питанні збереження фондів визначена Програмою збереження бібліотечних і архівних фондів на 2000-2005 роки, в рамках якої провідні бібліотеки розпочали роботу зі створення Державного реєстру національного культурного надбання в частині книжкових пам'яток (старовинні рукописи, рідкісні друковані видання тощо) [1]. Робота ця вкрай необхідна, довготривала і потребує державної підтримки. Програму потрібно продовжити, а корпоративну роботу бібліотек забезпечити фінансово у повному обсязі.

Т. Вилегжанина

Кооперація у наданні доступу до документних ресурсів.

Цей вид кооперації може здійснюватися шляхом створення вільного доступу до інформації через співробітництво з видавцями та провайдерами інформації. Кожна окрема бібліотека приймає рішення щодо кооперації з іншими установами, виходячи з інформаційних потреб користувачів, власних технічних і фінансових можливостей. З 2000 року українські бібліотеки мають доступ до баз даних EBSCO за проектом "Електронна інформація для бібліотек", який є спільною ініціативою Інституту Відкритого Суспільства (Будапешт) і найбільшого у світі видавництва періодики EBSCO Publishing. Координатором цього проекту в Україні є Асоціація "Інформатіо-Консорціум". А за проектом INTAS "Доступ до електронних журналів для вчених Нових Незалежних Держав" (2002-2006) надається доступ до електронних журналів відомих європейських видавництв Springer, Blackwell Science та ін. Координаторами проекту, що об'єднує 235 бібліотек України, є Технічна інформаційна бібліотека в м. Ганновері (Німеччина) та Наукова бібліотека Національного університету "Києво-Могилянська академія" [6, 18].

Надання доступу до інформації через Інтернет можна також здійснювати на корпоративних засадах. Публічні бібліотеки є найбільш придатними і популярними точками доступу до цієї мережі, тому, що мають певним чином обладнані приміщення, підготовлений персонал, а головне – велику кількість користувачів, які традиційно приходять до бібліотеки за інформацією. До речі, кожний третій житель України є користувачем бібліотеки. Сьогодні тарифи на оплату каналів Інтернет-зв'язку для багатьох публічних бібліотек України є занадто високими, і тому має бути рішення на державному рівні щодо надання пільг саме цій категорії книгозбірень.

Вкрай необхідна кооперація у роботі з оцифрування документів з метою збереження та надання доступу до них. Минулого року НПБ України розпочала створювати електронні копії документів з фонду рідкісних і цінних видань. Було оцифровано 64 друки (15 931 стор.), доступ до яких користувачі Бібліотеки можуть отримати в мережі Інтранет.

Вкрай необхідна кооперація у роботі з оцифрування документів з метою збереження та надання доступу до них. Минулого року НПБ України розпочала створювати електронні копії документів з фонду рідкісних і цінних видань. Було оцифровано 64 друки (15 931 стор.), доступ до яких користувачі Бібліотеки можуть отримати в мережі Інтранет.

Інформацію про ці документи розміщено на сайті НПБ України (<http://www.nplu.org>) – модуль "Бібліотечному фахівцю".

В Україні вже багато бібліотек почали здійснювати цю роботу, зосередившись на рідкісних і цінних виданнях, не координуючи діяльності у цьому напрямі. Тому у користувачів виникають питання: в яких бібліотеках, яким чином можна отримати доступ до документів, переведених в електронну форму, і до яких саме?

Висновок один – надати доступ до цих ресурсів можна через спільні ініціативи з оцифрування і створення інформаційних масивів.

Кооперація з бібліографічного обслуговування.

Ідея об'єднання зусиль з аналітичного розпису періодики існує давно, і ця діяльність стрімко розвивається в усьому світі. Але в Україні вона ще на рівні паростків: за ініціативою Кіровоградської ОУНБ ім. Д.І. Чижевського в кооперації з іншими бібліотеками, зокрема Вінницькою, Тернопільською, Чернівецькою, Хмельницькою ОУНБ, створено Центральний Український Корпоративний Каталог (ЦУКК <http://www.library.kr.ua>).

Потреба в отриманні інформації з періодичних видань постійно зростає, а кількість персоналу бібліографічних відділів у бібліотеках не тільки не збільшується, а, в кращому випадку, залишається незмінною.

Кооперація цієї діяльності може здійснюватися на будь-якому рівні (національному, міжрегіональному, регіональному тощо), у будь-якій формі і допоможе вирішити завдання:

- раціонального використання кадрів бібліографів, комп'ютерної техніки;
- уникнення бібліотеками дублювання в розписі періодичних видань;
- уніфікації оброблення інформації;
- набуття персоналом навичок колективної роботи.

Прикладом ще одного об'єднання може бути створення **віртуальної довідкової служби**. Віртуальні довідки виконують бібліотеки різних рівнів і типів. Вони дають відповіді на питання пов'язані з пошуком фактографічної і тематичної інформації у глобальній мережі, електронних каталогах і БД. Певних успіхів у цьому напрямі досягли Національна бібліотека для дітей, ХДНБ ім. В.Г. Короленка, НПБ України. Працівники останньої створили і активно

підтримують на бібліотечному сайті модуль "Бібліотечному фахівцю" (<http://www.nplu.org>). На цьому модулі надаються фахові довідки з усіх аспектів бібліотечної діяльності з посиланням на інші джерела і з можливістю отримати необхідний повнотекстовий законодавчий або технологічний документ в електронному вигляді.

З розвитком Інтернет-технологій все більше зростає потреба у віртуальній довідці, а на це витрачаються додаткові зусилля і час бібліографів, хоча, скоріше всього, така робота дублюється. Тому саме вищеназвана служба може виконувати акумулюючу функцію.

Корпоративна каталогізація створюється на основі добровільного об'єднання бібліотек з метою спільного одноразового наукового оброблення документів та подальшого їхнього відображення в електронному каталозі і наданні до нього доступу віддаленим користувачам. Питання корпоративної каталогізації детально висвітлювалося у нашому часописі [3].

Бібліотекам, що стають на шлях кооперації, можна надати такі загальні поради:

– *кооперація повинна мати чітко визначену мету;*

– *кооперацію треба розглядати як стратегічний напрям діяльності закладу, тобто з глобальних позицій;*

– *обираючи форму кооперації, слід враховувати її рентабельність.*

Конкретним прикладом співробітництва є веб-сайт з бібліотечної кооперації Concord, мета якого – допомогти у розробленні нових кооперативних планів (www.bl.uk/concord).

Суспільство накопичило значний інформаційний ресурс, частина якого зберігається в бібліотеках. Сьогодні ми є свідками і учасниками процесу створення нових бібліотечно-інформаційних продуктів – електронних каталогів, різноманітних баз даних, порталів, електронних бібліотек тощо. Висококваліфіковані фахівці працюють над їхнім формуванням, часто дублюючи один одного. Уявіть собі, скільки бібліографів у країні створюють БД статей з періодичних видань (а в деяких бібліотеках ще продовжують вести систематичну картотеку статей у картковому вигляді). Хто підраховував трудовитрати, вартість інформаційного продукту, заробітну плату його виробників? Чи є необхідність у щоденному розписі періодичних видань, якщо бібліотека має доступ до різноманітних баз даних, повних текстів статей завдяки Інтернету? Наприклад, можна користуватися БД НІПБ України, про що вже йшлося у нашому часописі [2; 4].

У країнах світу, з метою інтенсивного та злагодженого впровадження інформаційних і комп'ютерних технологій та побудови єдиного електронного бібліотечно-інформаційного простору, бібліотеки об'єднуються. Світовий досвід визначив тенденції розвитку бібліотек: **від ізолюваності – до кооперації, від кооперації – до консорціумів**. Більш того, бібліотеки там одночасно є членами декількох консорціумів.

Типовим прикладом є об'єднання у консорціуми для роботи з провайдером інформаційних баз даних. Схема досить проста: є компанія, яка створює якісно та швидко БД, і є бібліотеки, котрі, об'єднавшись у консорціум, через провайдера купують доступ до цієї бази даних. У результаті кожна бібліотека витрачає кошти значно менше, ніж на придбання цієї БД самостійно. Іншим типовим прикладом є об'єднання у консорціуми за принципом використання однакових АІБС, що дозволяє бібліотекам поводити себе більш впевнено з постачальниками програмного продукту. Власне кажучи, всі види консорціумів мають спільні риси: бібліотеки намагаються не робити однакової роботи, не дублювати одна одну, а об'єднатися й делегувати повноваження своїм представникам для компетентного та узгодженого розв'язання загальних проблем і завдань. Але питання консорціумів як форми об'єднання бібліотек – це тема окремої статті.

На закінчення хочу закликати бібліотечних фахівців до об'єднання ресурсів для вирішення конкретних завдань у галузі бібліотечної справи. Адже, за висловом наших фінських колег, **"об'єднавшись – ми вистоїмо, розділені – впадемо"**. Може, це занадто емоційний вираз, але кооперація у бурхливому інформаційному просторі є надзвичайно важливою і ризиковою справою.

Список використаної літератури

1. Положення про Державний реєстр національного культурного надбання: Затв. Постановою Кабінету Міністрів України № 466 від 12 серп. 1992 р. // Законодавство – бібліотекам України. Вип. 1. Загальні засади діяльності бібліотек / Нац. парлам. б-ка України. – К., 2000. – С. 143-144.
2. Бакан С., Одинець Є. Політематична база даних статей з періодичних видань Національної парламентської бібліотеки України // Бібл. планета. – 2004. – № 2 (24). – С. 12-14.
3. Вилегжаніна Т., Одинець Є. До питання створення центру корпоративної каталогізації: підходи і перспективи // Бібл. планета. – 2005. – № 1 (27). – С. 15-18.
4. Погребна О. Електронні ресурси Національної парламентської бібліотеки України в інформаційному супроводі процесу політичних реформ у державі // Бібл. планета. – 2005. – № 1 (27). – С. 19-20.
5. Федоров В.В. Культурная и информационная политика государства: взгляд из библиотеки // Библиотековедение. – 2005. – № 1. – С. 17-22.
6. Ярошенко Т. Управління колекціями електронних журналів: Нова роль б-к у створенні інформ. освіт.-наук. простору України // Бібл. планета. – 2005. – № 4 (30). – С. 14-18.